

Кылаас таһынан дьарыктехнологическай картата

Тиэмэтэ: Олунньу ый – хомуһун ыйа

Кылаас: 4

Бытыллар күнэ: 14.02.2023

Сыала-соруга:

1. Олунньу ый уонна кини бэлиэ күннэрин бөлөбүнэн үлэлээн билэллэрин ситиһии
2. Төрөөбүт тылынан ыраастык сангара үөрэнии
3. Толкуйдуур, булугас өйү, эт-хаан өттүнэн сайыннарыга үлэлэһии
4. Төрөөбүт култууратын, итэбэлин ытыктыырга, таптыырга, харыстыырга иитиигэ дьулуһуу, болжомтону тардыы.

Туттуллар ньымалар уонна формалар:

Ньымалар: тылынан, көрдөрөн, оонньуу ньымата

Формалар: биирдиилээн, бөлөбүнэн

Үөрэх сатабыллары сайыннары түмүгэ:

Билэр-көрөр сатабыл:

Дьарыкка үлэлиир сыалы-соругу таба туруорунар;

Билиини көрөн-истэн, тутан-хабан ылар;

Үөрэнэр бажалаах,бэйэтин салайынар.

Бэйэни салайынар-дьаһанар сатабыл:

Санаатын сааһылаан сангарар уонна бөлөбүнэн үлэни былаанныыр.

Бодоруһар сатабыл:

Бииргэ үөрэнэр доҕорун,дьону кытта сатаан алтыһар,кэпсэтэр,араас түгэннэргэ кэпсэтиһэр киһитин сэңээрэ, санаатын болжойон истэр,убаастабыллаахтык сыбыаннаһар,бииргэ алтыһан үлэлиир.

Сүрүн өйдөбүллэр: Олунньу ый бэлиэ күннэрэ, өбүгэ оонньуулар;

Тутгуллар тэриллэр: сорудахтаах карточкалар, интерактивнай дуоска, көрдөрөр матырыяал, өбүгэ оонньууларын тэриллэрэ, сахалыы халандаар.

Дьарык хаамыта	Бириэ мэтэ	Дьарык ис хоһооно	Учуутал дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
Турукка киллэри	1 мүн	- Үтүө күнүнэн, оҕолоор! - Бугун мин эһиэхэ уруок таһынан дьарыгы ытытам. Бары көхтөөхтүк кыттыаххыт диэн эрэнэбит. Оҕолор, таабырыммытын таайын эрэ - Томороон тымныылаах орулуур ый баар үһү (олунньу). Сөп, маладьыастар!	Дорооболоһуу, уруокка бэлэми көрүү, ситиһиилээх үлэни баҕарыы, дуогабардаһы Олунньу	Учууталы кытта дорооболоһуу, Уруокка бэлэмнэрин бэрэбиэркэлэнэллэр, болҕойон истэбит, бииргэ үлэлиибит. Таабырыны таайыы.
Саһа өйдөбүлгэ тахсыы	2 мүн	Бу ый тоҕо олунньу ый диэн ааттаммытый? Ким билэрий? Олунньу диэн онус ый. Уон – бүтүү бэлиэтэ. Түг өйдөбүлүнэн, олунньу төгүрүк сыл тиһэх ыйа. Айыы үөрэҕэ этэринэн олунньуга Одун Хаан чугаһыыр. Одун ахсыс халлаан айыыта буолар. Кини – Орто дойду буор кута. Халлаан эттиктэрин, киһи бодотун Одун үөскэпит. Одун хаан Дьылҕа курдук киһи ыйааҕын онорор эбит. Олунньу ый бэлиэтэ – алта муннуктаах киспэ ойуу. Олунньу ый – хомуһун ыйа. Хомуһун диэн аптаах	Учуутал олунньу ый өйдөбүлүн, суолтатын туһунан иһитиннэрэр, көрдөрөр матырыяал холбуур	Эппиэтииллэр, быһаара сатыллар. Болҕойуу.

		иччилээх диэн. Бу ыйга этиллибит тыл ордук туолар. Тыл суолтата улаатар. Олонхону, остуоруйаны, кэпсээни истии дэлэйэр. Тохсунньу ый курдук томороон тымныылаах, кулун тутар ый курдук ылааны күннээх, элбэхтик хаардыыр. Ол иһин <i>томороон тымныылаах орулуур ый</i> диэн ааттыыллар.		
Өйдөбүлү олохсугуу	5 мүн	Өбүгэлэрбит мындыр өйдөрүнэн айылҕа уларыйытын кэтээн көрөн бэлиэ күннэри айбыттар. Ол бэлиэ күннэри билигин да итэҕэйэбит. Ону таһынан олунньуга саха тылыгар уонна литературатыгар ураты суолталаах күннэр бааллар. Бу күннэринэн “Олунньу хонуута” диэн үөрэтэр оонньуубутун саҕалыыбыт. Көрүн эрэ, хаһыс чыһылаҕа бэлиэ күннэр турбуттарый? Бу туох күннэрэй, билэҕит дуо? Билигин бу дыктилээх хонуунан хамаанданан хаамыахпыт. Хас биирдии киһи ааттаах-суоллаах. Ол курдук хас биирдии бөлөх сахалыы аат толкуйдуур (биир мүн) Оонньуубут манньк быһыылаахтык буолар. Билигин хамаанда сүбэлэһэн баран биир бэлиэ күнү талар. Бу күннэргэ аналлаах соруудахтар бааллар.	Үлэни тэрийэр; дьарык хаамыытын быһаарар, быраабыланы билиһиннэрэр.	Учууталы болҕойон истэр. Эппиэттиллэр Оҕо билэрин эппиэттиир. Хамаанда аатын толкуйдуулар, билиһиннэрэллэр. Болҕойон истии.

	3 мүн	Ону икки хамаанда иккиэн толоробут. Кыайбыт хамаанда ба ыйбыт бэлиэтин – алта муннуктаах кистэ ойууну биеэрэн ийэбит. Хайа хамаанда элбэх бэлиэни ылбыт кыайыылаабынан тахсар. Бастакы хамаандаттан сабалыыбыт. Субэлээн баран бэлиэ кунун талын. 7 – <i>Василий Иванович Босяк төрөөбүт күнэ;</i> 12 – <i>Дьыл обуһун бастакы муоһа тостор күнэ;</i> 13 – <i>Төрөөбүт тыл, сурук-бичик күнэ;</i> 23 – <i>Аба дойдуну көмүскээччилэр күннэрэ;</i> 24 – <i>Дьыл обуһун иккис муоһа тостор күнэ;</i> 7 – Василий Босяк – Босиков Василий Иванович – бэйиэт, Саха өрөспүүбүлүкэтин Үтүөлээх учуутала. Кини 1946 сыллаахха олунньу 7 күнүгэр Уус-Алдан улуугар Дүпсүн нэһилиэгэр төрөөбүтэ. II-с “Азия оҕолоро” спортивнай оонньуулар гимнин автора. Кини манньк хоһоонноох: Мин сүгүрүйэбин Икки күүскэ: Тылга уонна Тапталга. Тыл уонна Таптал – Хатат кыымнара, Тыл уонна Таптал – Өлбөт мэнэ уута. Кытыстарбыан ол кыымнарга, Умустарбыан ол ууга. Мин сүгүрүйэбин Икки күүскэ – Тылга уонна Тапталга.	Үлэни тэрийии Бэйиэти билиһиннэрии Оонньууну тэрийии,	Бэлиэ күнү талыы. Оҕолор бэлиэ күнүн талан, бу күн туох суолталаһын билэллэр. Салгыы оонньуулар. Болҕойуу. Бэйиэти кытта билсии. Бөлөбүнэн үлэ: өс хоһооннору наардааһын

	2 мүн 3 мүн	Кырдык даҕаны Тыл уонна Таптал сахаларга улахан суолталаах күүстэр. Билигин тыл уонна таптал туһунан өс хоһооннорун таайыахпыт. Эһиэхэ өс хоһооннорун кэрчиктэрэ бэриллэллэр. Ону эһиги наардыгыт. - Тылтан тыл тахсар, (санаттан сана тахсар) - Үгүс тыл сымсах, (аҕыйах тыл минньигэс) - Киһи тыла – (ох) - Таптыыр сүрэх (таайыгас) - Таптыыртан харах (арахпат) - Таптыыр тайахтааҕы (батыһар) 12 – Дьыл оҕуһун бастакы муоһа тостор. 13 – Оҕолоор, бу кимий? (Семен Андреевич Новгородов). - Олунньу ыйга кини туох сыһыаннааҕый? - Кини туһунан ким тугу билэрий? С.А. Новгородов 1892 сыллаахха олунньу 13 күнүгэр Боотуруускай улууһугар төрөөбүтэ. Кини – талааннаах лингвист-учуонай, саха алпаабытын төрүттээччи. Латынныы алпаабыт буукубаларын туһунан сахалыы алпаабыты 1917 сыллаахха онорбута. Бу алпаабытынан бастаанны сурук-бичик саҕаламмыта. Ол иһин олунньу 13 күнүгэр төрөөбүт тыл, сурук-бичик күнүн бэлиэтиибит. Сахы тыла – оркон ойбут Саамай кэрэ, саамай кунду, Умнуллубат, уостан туспэт, Ийэ тэнэ нарын-намчы,	быраабылатын быһаарыы. Билиһиннэри.	- 12 чыыһыла суолтатын билии; - Ойуу таһаарыы; - Таайаллар, быһаара сатыыллар. Болҕойон истии - Тыл оонньуута:

	8 мүн 3 мүн	Мунчаардахха, мунаардахха, Ырыа буолан саататар, Саамай уустук санаалары Сатаан этэр кыабы биэрэр. Ийэ тылбытыгар аналлаах тыл оонньуутун оонньоохпут. Оонньоу быраабылата маннык: Эһиэхэ тыл бэриллэр, бу тыл бүтэник дорҕоонунан тыл таһарабыт. Бу тахсыбыт тыл бүтэник дорҕоонунан хамаанданан олбу-солбу сахалыы тыллары таһааран иһэбит. Иннибит хамаанда хотторор. Туохтуурдах, киһи аата-суола киирбэт. 23- Аҕа дойдуну көмүскээччилэр күннэрэ. Аҕа дойдуну көмүскээччилэрин кэккэлэригэр кимнээх сулуспалыыларый?(морьяк, пограничниктар, летчиктар). Кинилэр хайдах дьонноруй? (Күүстээх, сымса, хорсун). Онтон эһиги оҕолоор, кинилэр курдук күүстээх, хорсун-хоодуот, түргэн, сымса, сытыы буолуоххутун баҕарабыт дуо? (Баҕарабыт). Уол оҕо эр бэрдэ,элик үтүөтэ, быыппастар былчын, кырабы харах, кыынньыр күүс диэн тураммыт, өбүгэ оонньоуларынан күрэхтэһиэхпит. - Унуох бырабыыта; - Түү мээчик: - Күөрчэх. 24- Дьыл оҕуһун иккис муоһа тостор күнэ. Өбүгэлэрбиттуостан оҕолоругар оҕустары оҕороллоро. Ол туос оҕустарынан маннык оонньоулар. Бу оонньоуга икки киһи оонньоур.	Оонньоу быраабылатын быһаарар. Бодоруһууну тэрийии Оонньоу быраабылатын быһаарар Билиһиннэрии	бөлөбүнэн тыллары толкуйдаан этэргэ күрэхтэһэллэр. Кэпсэтиигэ кыттыы Болҕойуу. Өбүгэ оонньоуларынан бөлөбүнэн күрэхтэһии. Болҕойон истэллэр. Оонньоурга бэлэмнэнэллэр.

		биирдii киһиэхэ биирдii туос оџустаахтар. Оџустарын ааттыылар. Остуолга тардыллыбыт сурааһынга утарыта туруораллар. Хамаанда бэрилиннэџинэ оџустарын үрэллэр. Бу оонньууга ким уһун тыыннаах кыайар. Билигин биһиги туостан оџус оонньуур оноруохпут. Соп, маладьыастар. Оонньуубут манан бутэр, бэлиэлэргитин ааџаахпыт. Оонньуу тумугунэн, иккис (бастакы) хамаанда кыайда. Э5эрдэлиибит.	Түмүгү таһаарыы	Бэлиэлэрин ааџаллар
Рефлексия	2 мүн	Оџолоор, бу дьарык түмүгүнэн, эһиги олунньу ый туһунан тугу этиэххит этэй? Бу эьииэхэ кылааскытыгар саха халандаарын бэлэхтиибит. Манна ыйдарынан корон суолталаах куннэри бэлиэтиэххитин соп. Билигин олунньу ый бэлиэ куннэрин төһө билбиккитинэн халандаарга суруйан бэлиэтиэхпит. Бу халандаары салгыы толорон, бэлиэтээн иьииэххит диэн эрэнэбит, сорудахтыыбыт.	- Түмүккэ аџалыы; - Сорудахтааһын.	- Түмүккэ кэлии: халандаары толоруу, сорук туруорунуу.
Тумук	1 мүн	Дьарыкпытын олунньу ый алгыһынан тумуктуубут: Бары тэннэ ааџабыт. Улаџалаах санаалаах, Уларыйбат оноһуулаах Одун хаан төрдүм, Бэттэх буол. Көлдьүн былыты Көтүтүмэ,	Дьарыгы түмүктээһин	Дорџоонноохтук ааџарга кыһаллар.

		Албын былыты Аҗалыма. Кэби кэбилий, Үөрү үтэй, Ыарыы уутун көбүтүмэ, Дьан. Салгынын Таһаарыма. Төрүт сирбэр Төлкөлөө. Ийэ сирбэр Кэскиллээ! Саһарбыт тылым Саргыланнын! Дом! Маладыастар, манан дьарыкпыт бутэр, болҕомтоһут иһин махтаһ!		